

Клокар О.О.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ

Білоцерківський національний аграрний університет

Вступ. Комплексний розвиток сільських територій та різних форм зайнятості сільського населення, можливий лише за умови налагодження ефективної сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки. Так, не зважаючи на проведену аграрну реформу (розпаювання землі та майна колективних сільськогосподарських підприємств), прийняття законодавства щодо регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів (Господарський, Податковий, Земельний та Цивільний кодекси України, Закони України “Про кооперацію” й “Про сільськогосподарську кооперацію” тощо) ефективність розвитку даних структур є низькою. Так. Їх кількість за 2007-2012 рр. не прогнозовано скорочується, або збільшується більш ніж на 100 одиниць на рік і становить тільки 2% від загальної кількості суб’єктів господарювання в аграрному секторі економіки [3, с.10; 4, с.8; 9, с.25; 10, с.10; 11, с.5; 12, с.50; 13, с.22]. Дана ситуація дестабілізує соціально-економічний розвиток сільських територій держави в цілому. Тому актуальним питанням на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки є формування умов для ефективної діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Дослідженням вищенаведеної проблеми займалися такі науковці: В. Бабаєв, С. Бабенко, Я. Гаєцька-Колотило, В. Зіновчук, В. Семчик, А. Пантелеймоненко тощо [1-2; 5-8]. Вчені визначили основні підходи до розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні. Проте історичний аналіз їх становлення в різних соціально-економічних формаціях розкритий науковцями не достатньо.

Актуальність проблеми. Актуальною проблемою та головною метою даного дослідження є ретроспективний та перспективний аналіз ефективного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Для реалізації вищевказаної мети нами сформовані такі завдання:

- розкриття економічної сутності категорії “сільськогосподарська кооперація”;

- визначення та аналіз основних етапів історичного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні з їх подальшою перспективою.

У результаті аналізу нами встановлено, що відповідно до законодавства України сільськогосподарська кооперація – система сільськогосподарських кооперативів, їх об’єднань, утворених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів [11, с.2].

Крім цього, законодавством України визначено, що вищевказана категорія базується на діяльності сільськогосподарських кооперативів (юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції, що добровільно об’єдналися на основі членства для провадження спільної господарської та іншої діяльності, пов’язаної з виробництвом, переробкою, зберіганням, збутом, продажем продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва чи рибництва, постачанням засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів членам цього кооперативу, наданням їм послуг з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування), яких є два види:

- виробничий кооператив – сільськогосподарський кооператив, який утворюється шляхом об’єднання фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції, для провадження спільної виробничої, або іншої господарської діяльності на засадах їх обов’язкової трудової участі з метою одержання прибутку;

- обслуговуючий кооператив – сільськогосподарський кооператив, що утворюється шляхом об’єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого

на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [11, с.3].

Ураховуючи вищенаведений підхід нами сформовано основні етапи розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Основні етапи розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні*

*Адаптовано автором підхід Я. Гаєцької-Колотило [2, с.6].

На нашу думку, вищевказаний підхід забезпечить комплексний ретроспективний аналіз основних етапів розвитку сільськогосподарської кооперації з формуванням ефективних важелів впливу щодо її подальшого функціонування. Так, на етапі *формування об'єктів державного впливу (мінімальне втручання держави, відсутність нормативно-правової бази та економічних важелів щодо впливу на кооперацію)* дана складова передбачала майже автономний розвиток. Тобто фінансово-господарська діяльність вищевказаного суб'єкта базувалася на об'єднанні фізичних осіб для спрощення процесу виробництва та реалізації продукції на паритетних умовах. Проте чіткого механізму входу та виходу з даного об'єднання, основних засад діяльності та надання послуг його членам сформовано не було. Тому діяльність вищезазначених структур була не прогнозованою (хаотичною) та не ефективною, що підтверджується ретроспективним аналізом науковців цієї проблематики [1, с.8; 2, с.7; 6, с.35].

Вважаємо, що на всіх вищевказаних етапах розвитку сільськогосподарської кооперації вирішальний вплив мала державна політика щодо цього напрямку. Так, *поширення кооперації (поєднання методів правового, фінансово-економічного та адміністративного впливу)* здійснювалося за умови стимулювання державою економічно та соціально активного, прошарку суспільства – аграріїв (селян). Тобто розвиток даного сектора спонукав державу до використання лише правових методів впливу на зміни у сільськогосподарській кооперації, що сприяло ефективному функціонуванню економічно сильних і незалежних кооперативів.

На наш погляд, розвиток сільськогосподарської кооперації характеризується мінімальним, помірним і значним тотальним державним впливом. Тому *розпад кооперації (спрямування за командно-адміністративної системи управління державної політики на руйнування системи сільськогосподарської кооперації, тотальний адміністративного тиск, силові методи впливу)* пов'язаний з втручанням, регламентацією та контролем

діяльності вищевказаних суб'єктів, їх відповідальністю перед виконавчою гілкою влади.

На нашу думку, залежно від визначеного напрямку розвитку сільськогосподарської кооперації державні інститути застосовують певні регулюючі механізми:

- оподаткування (регулює види продукції чи послуг, що підлягають оподаткуванню);

- механізм адміністративного впливу (реєстрація суб'єктів господарювання, аудит діяльності, контроль за виконанням чинного законодавства);

- механізм запобігання зловживанням (цільове використання фінансової допомоги та субсидій, адміністративні дозволи);

- комплексний механізм державного регулювання розвитку, передусім, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (запровадження державної кооперативної політики, співпраця державних органів і самоврядних організацій) тощо [2, с.6-7].

Вважаємо, що вищевказані підходи до регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів істотно вплинули на розвиток науково-практичних засад організації діяльності сільськогосподарських кооперативів та сприяли поступовому *відродженню кооперації (затвердження методів правового регулювання та економічного стимулювання розвитку кооперативних товариств та спілок)*. Це стосується, насамперед, затвердження нормативно-правової бази щодо основних засад формування та функціонування сільськогосподарських кооперативів (Господарський, Податковий, Земельний та Цивільний кодекси України, Закони України “Про кооперацію” й “Про сільськогосподарську кооперацію” тощо) [3, с.10; 4, с.8; 9, с.25; 10, с.10; 11, с.5; 13, с.22]. Так, у вищевказаному законодавстві державні інститути сформуваали основні складові щодо:

- суті сільськогосподарської кооперації;

- видів і статусу кооперативів, умов вступу в них окремих осіб, складу, структури засновників та прав їх членів в цілому;
- основних засад діяльності кооперативів та розподілу їх результатів;
- вирішення трудових, господарських та інших спорів в процесі діяльності вищезазначених суб'єктів господарювання тощо (рис. 2).

Рис. 2. Основні складові нормативно-правового забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні*

*Складено автором.

Із наведеної схеми видно, що відродження сільськогосподарської кооперації базується на формуванні чітких законодавчих норм щодо стимулювання ефективної діяльності в цьому напрямі. Разом з тим *диверсифікація кооперації (реорганізація кооперативів за функціональними та організаційно-структурними ознаками, заміна попередніх форм економічних відносин) та організація кооперації на ринкових засадах (інтенсивне впровадження методів правового регулювання, спроб використання соціально-психологічних та інформаційних методів впливу)* загальмувала концентрація сільськогосподарського виробництва в тваринництві (переважно в молочному скотарстві) і відсутність досвіду такої діяльності в інших напрямках.

Вищевказана тенденція підтверджується статистичними даними на загальнодержавному рівні. Так, у 2012 р. Державна служба статистики України обліковувала функціонування лише виробничих сільськогосподарських кооперативів (кількість даних суб'єктів протягом 2007-2012 рр. не прогнозовано скорочується, або збільшується більш ніж на 100 одиниць на рік і становить тільки 2% від загальної кількості господарюючих суб'єктів агросфери), тим часом, як обслуговуючих – не було зареєстровано жодного [12, с.50].

На нашу думку, сучасний період розвитку сільськогосподарської кооперації характеризується наявністю таких проблем:

- відсутній механізм управління фінансово-господарською діяльністю сільськогосподарського кооперативу та розподілом його результатів (не узгодженість у черговості наданні послуг кожному члену такого кооперативу та розподілу його прибутку, або збитку);

- не узгоджене законодавство щодо ведення бухгалтерського та податкового обліку в вищенаведених кооперативах;

- не поширені консультаційні послуги щодо обслуговування економічної діяльності сільськогосподарських кооперативів;

- не забезпечується необхідний контроль якості продукції членів сільськогосподарських кооперативів;

- відсутність реалізаційних цін на продукцію членів сільськогосподарських кооперативів вище ніж її собівартість з можливістю отримання прибутку та рентабельності діяльності;

- відсутність диверсифікації діяльності вказаних вище кооперативів, що погіршує ефективність їх функціонування;

- законодавчо не врегульований статус неприбутковості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що реалізують продукцію своїх членів тощо.

Вважаємо, що всі описані вище проблеми відображають відсутність перспектив у діяльності сільськогосподарських, насамперед, обслуговуючих кооперативів. Разом з тим виробничі кооперативи, можливо розвивати як прибуткові.

Враховуючи вищевказаний підхід, на нашу думку, доцільно виділити основні взаємопов'язані проблеми щодо розвитку, передусім, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі економіки (рис. 3). Тобто до основних проблем забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні належать:

- відсутність ефективного приватного власника на селі;

- не визначеність з стратегічними, пріоритетними напрямками розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на загальнодержавному рівні й відсутністю мотивації до кооперативних дій;

- не ефективна реалізація міжнародних проектів щодо розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

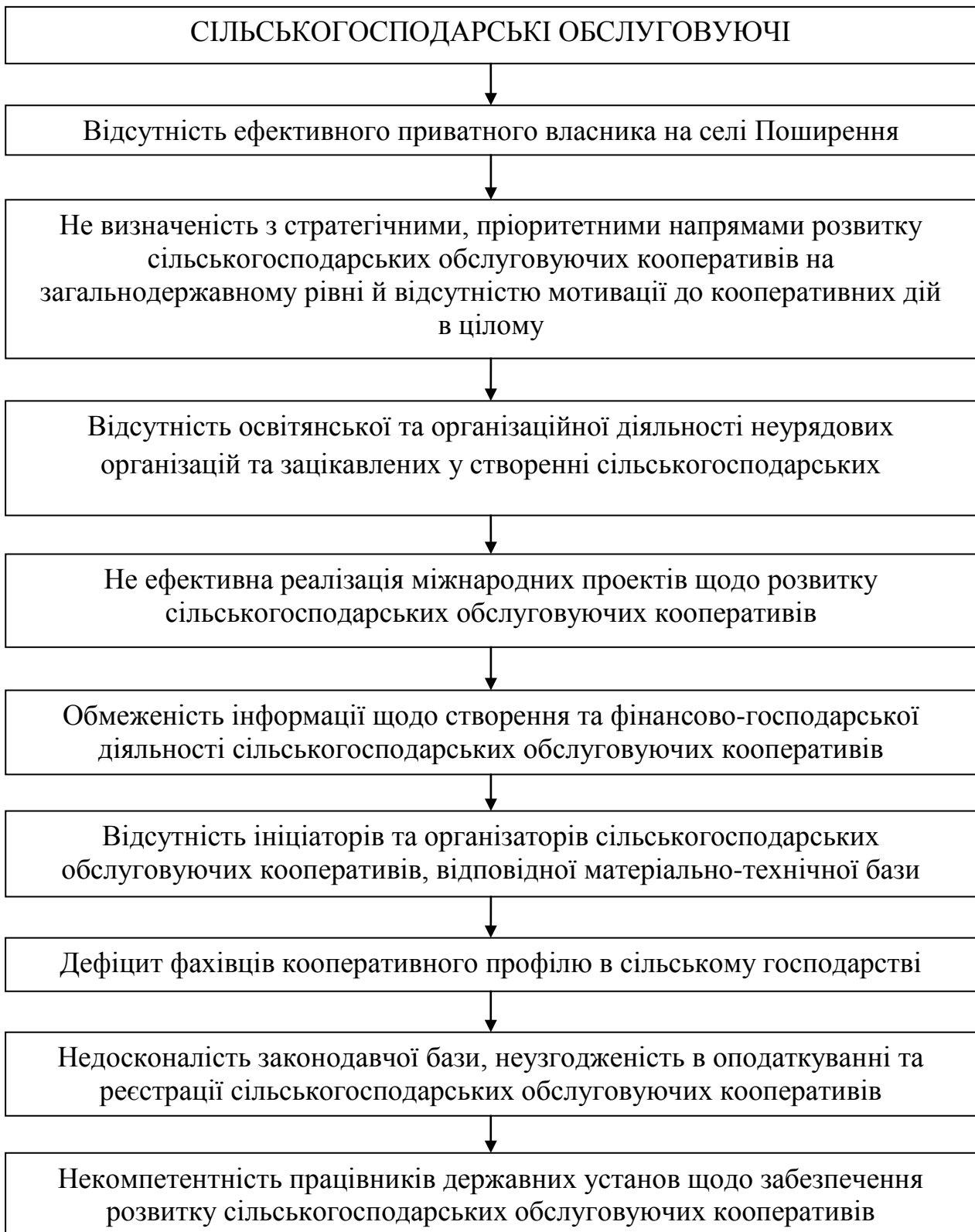
- обмеженість інформації щодо створення та фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- відсутність ініціаторів та організаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, відповідної матеріально-технічної бази;

- дефіцит фахівців кооперативного профілю в сільському господарстві;

- недосконалість законодавчої бази, неузгодженість в оподаткуванні та реєстрації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо.

Рис. 3. Проблеми забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні*

*Адаптовано автором підхід Я. Гаєцької-Колотило [2, с.7].

На нашу думку, вищезазначений підхід забезпечить комплексну оцінку ефективності розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі економіки та шляхів її підвищення. Так, однією з провідних проблем щодо ефективного розвитку вищенаведених структур є *відсутність ефективного приватного власника на селі*. В зв'язку з відсутністю необхідної статистичної інформації щодо всіх аспектів цієї проблеми нами в 2013 р. було проведено соціологічне обстеження 320 респондентів сільської місцевості Київщини (Білоцерківський, Володарський, Кагарлицький, Сквирський райони тощо) за допомогою розробленої автором анкети. Вона передбачала варіанти відповідей (на вибір респондентів) щодо основних показників оцінки ефективного приватного власника на селі. Для досягнення репрезентативності вибірки були визначені дві групи респондентів: керівники сільськогосподарських підприємств – 50%, голови сільських рад – 50% (табл. 1).

Отже, між уподобаннями керівників сільськогосподарських підприємств і головами сільських рад, щодо визначення основних показників оцінки ефективного приватного власника в селах Київської області склався диспаритет. Так, думки більшості голів сільських рад сконцентровані на: ефективності наповнення бюджетів усіх рівнів; забезпеченні зайнятості сільського населення; своєчасності та повноти виплати коштів пайовикам, найманим працівникам; благодійній допомозі в розвитку соціальної інфраструктури села (понад 50% від загальної кількості відповідей респондентів за кожним вищенаведеним показником).

Проте керівники сільськогосподарських підприємств надали перевагу лише показникам, що стосуються розвитку трудових ресурсів сільських територій (понад 60% від загальної кількості опитаних респондентів надали перевагу кожному з вищевказаних показників). Разом з тим ефективне та своєчасне наповнення бюджетів усіх рівнів і витрачання коштів на розвиток соціальної інфраструктури села не є пріоритетними для них (не більше 30% від загальної кількості відповідей респондентів за кожним з описаних показників).

Таблиця 1

**Основні показники оцінки ефективного приватного власника в селах
Київської області, 2013 р., % до загального числа відповідей**

Показники	Керівники	Голови сільрад	У середньому в умовах	
			існую- чих	сприят- ливих
Обсяг та своєчасність сплати приватним власником податків і зборів до бюджетів усіх рівнів	10	50	30	40
Кількість і структура зайнятого в приватного власника населення	60	100	80	100
Обсяг, своєчасність і структура виплати пайових внесків пайовикам	70	100	85	100
Обсяг, своєчасність і структура виплати заробітної плати найманим працівникам	70	100	85	100
Обсяг і структура благодійних внесків на розвиток інфраструктури села	30	70	50	80

*Складено за матеріалами проведених досліджень автора в 2013 р. у селах Білоцерківського, Володарського, Кагарлицького та Сквирського районів Київської області.

Вважаємо, що різні критерії оцінки ефективного приватного власника на селі в двох вищевказаних груп респондентів свідчать про диспаритет їхніх інтересів. Так, керівники сільськогосподарських підприємств готові повністю підтримати всі заходи щодо формування та використання бюджетних асигнувань лише за наявності сприятливих для них умов розвитку аграрного сектора економіки та держави в цілому (від 40% опитаних респондентів надали перевагу за кожним з вищенаведених показників).

Крім цього, комплексними та вагомими проблемами забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які повинні бути вирішені, є:

- не визначеність з стратегічними, пріоритетними напрямками розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на загальнодержавному рівні й відсутністю мотивації до кооперативних дій в цілому;

- відсутність освітянської та організаційної діяльності неурядових організацій та зацікавлених у створенні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів осіб;

- не ефективна реалізація міжнародних проектів щодо розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- обмеженість інформації щодо створення та фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- відсутність ініціаторів та організаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, відповідної матеріально-технічної бази;

- дефіцит фахівців кооперативного профілю в сільському господарстві;

- недосконалість законодавчої бази, неузгодженість в оподаткуванні та реєстрації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- некомпетентність працівників державних установ щодо забезпечення розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо.

На наш погляд, вирішення всіх вищенаведених проблем можливо лише за умови розробки та ефективною реалізації Державної цільової програми розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні. Воно повинна базуватися на таких позиціях:

- широка пропаганда в засобах масової інформації сільськогосподарської кооперації як одного з видів зайнятості для різних соціально-вікових груп населення (роз'яснення експертами на загальнодержавному та регіональному рівнях переваг, недоліків і перспектив розвитку даного напрямку фінансово-господарської діяльності);

- формування стратегії розвитку сільськогосподарської кооперації, в тому числі обслуговуючої, на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;

- залучення вищих навчальних закладів аграрного профілю до підготовки фахівців зі створення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- залучення міжнародних фінансово-кредитних і неприбуткових установ до розробки та реалізації спільних проектів розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки;

- розвиток дорадчих і консультаційних служб щодо відкриття та основних засад функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- пошук і стимулювання створення ініціативних груп щодо організації фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, сприяння забезпеченню їх необхідною матеріально-технічною базою;

- залучення та матеріальне стимулювання фахівців кооперативного профілю в аграрний сектор економіки;

- визначення єдиного та оптимального законодавства щодо реєстрації, функціонування та оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- призначення компетентних фахівців державних установ відповідальних за розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації на всіх рівнях тощо.

Вважаємо, що провідною складовою вищевказаної програми повинно бути кадрове забезпечення. Так, нами попередньо була визначена сукупність основних рис і характеристик, які відображають різні професійні та соціально-психологічні лідерські риси селян-ініціаторів створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. До них належать: стать, вік, стан здоров'я, сімейний стан і склад сім'ї, освіта, професійно-кваліфікаційний рівень, досвід роботи, умови та оплата праці, володіння навичками роботи з ЕОМ, відповідальність тощо.

Вищевказані складові були включені нами до вищенаведеної анкети соціологічного обстеження для виявлення ініціаторів сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки. Респондентам було запропоновано

оцінити кожну із вказаних рис, виходячи з її важливості, і виразити це в бальній оцінці в діапазоні від 1 (мінімум) до 50 (максимум) балів.

У результаті аналізу відповідей респондентів була дана кількісна (бальна) оцінка вказаним вище рисам та характеристикам, які нині в сільському господарстві визначають ініціативність до розвитку сільськогосподарської кооперації різних категорій сільського населення (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка основних лідерських рис і характеристик селян-ініціаторів створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів різними категоріями сільського населення Київської області, 2013 р., бали*

Риси, характеристики	Керівники	Голови сільрад	В середньому
Вимоги до умов та оплати праці	20	50	35
Освіта	35	35	35
Професійно-кваліфікаційний рівень	50	45	48
Досвід роботи	50	50	50
Стать	50	35	43
Вік	50	40	45
Відповідальність	50	45	48
Відсутність шкідливих звичок	50	50	50
Володіння навичками роботи з ЕОМ	35	30	33
Стан здоров'я	35	40	38
Сімейний стан, склад сім'ї	20	45	33
Середній бал риси, характеристики	40,5	42,3	41,6
Відповідність всім максимально можливим параметрам, %	81,0	84,6	83,2

*Складено за матеріалами проведених досліджень автора у 2013 р. в Білоцерківському, Володарському, Кагарлицькому та Фастівському районах Київської області.

За даними таблиці видно, що результати соціологічної оцінки лідерських рис і характеристик селян-ініціаторів створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів окремими категоріями сільського населення Київської області істотно відрізняються. Більшість керівників встановили достатньо високі вимоги щодо якісних параметрів вищевказаних

селян-ініціаторів та їх трудової діяльності, зокрема щодо: статі, віку, професійно-кваліфікаційного рівня, досвіду роботи, відповідальності, освіти. Про це свідчить високий середній бал – 40,5 і рівень відповідності всім максимально можливим параметрам – 81%.

Більш детальне ознайомлення з вимогами керівників дозволило встановити бажаний, з їх точки зору, “портрет” найкращого претендента на очолення ініціативної групи щодо створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, якому вони б надали перевагу. Так, це має бути чоловік віком 25-35 років, з професією, кваліфікацією, яка відповідає специфіці цієї діяльності, зі стажем керівної роботи в аграрному секторі економіки (бажано в кооперативі) не менше 3 років, що має почуття відповідальності за доручену справу і не має згубних звичок (алкоголізм, наркоманія, паління). Саме ці якості набрали максимальну кількість балів.

Крім цього, керівники господарств хотіли б, щоб претендент на очолення вищевказаної групи мав відповідну освіту і володів комп'ютером. При цьому допускається середній рівень здоров'я, і практично не впливають на працевлаштування його сімейний стан та вимоги до умов праці і заробітку. Разом з тим вимоги голів сільрад до оцінки лідерських рис і характеристик селян-ініціаторів створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дещо нижчі, хоча середній бал майже такий же, як і в керівників (середній бал 42,3). Тобто вищевказана ситуація, на нашу думку, свідчить про необхідність залучення до розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації молодих і висококваліфікованих кадрів.

Враховуючи вищевказану категорію нами адаптовано підхід Я. Гаєцької-Колотило щодо основних концептуальних напрямів державного регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації. Так, до них належать: мінімальний, помірний, значний та тотальний державний вплив. Кожен з них характеризується ступенем втручання, регламентації та контролю діяльності кооперативних організацій, їх підзвітністю органам державної виконавчої влади (рис. 4) [2, с.5-7].

Рис. 4. Основні концептуальні напрями державного регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні*

*Адаптовано автором підхід Я. Гаєцької-Колотило [2, с.6].

Враховуючи вищевказаний підхід, на нашу думку, доцільно розвивати сільськогосподарську кооперацію в контексті певної фази аграрного виробництва, що є її допоміжною надбудовою. Так, *мінімальне, помірне, значне, або тотальне державне регулювання її розвитку* істотно залежить від механізму оподаткування (регулює види продукції чи послуг, що підлягають оподаткуванню) відповідних господарюючих суб'єктів. До основних складових вищевказаного механізму повинні належати:

- формування єдиних засад та умов податкової реєстрації вищевказаних суб'єктів господарювання (спрощення умов реєстрації в органах державної податкової служби з скороченим переліком необхідних для цього документів);

- визначення єдиних, спрощених методологічних та арифметичних засад ведення бухгалтерського й податкового обліку, формування відповідної звітності (введення зрозумілих, прозорих та узгоджених облікових і податкових норм законодавства);

- чітке визначення та узгодження статусу неприбуткових та прибуткових структур в податковому законодавстві (формування структури виробництва сільськогосподарської продукції та видів послуг, що повинні надаватися відповідними суб'єктами господарювання за умови сплати, або не сплати податку на прибуток);

- формування прозорого та спрощеного механізму оподаткування сільськогосподарських кооперативів (визначення та обґрунтування підходів щодо оподаткування оборотних коштів вищевказаних структур і сформованої ними доданої вартості в процесі виробництва, застосування єдиного та фіксованого сільськогосподарського податку) тощо.

Крім цього, не менш важливою складовою державного регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, на наш погляд, є *механізм адміністративного впливу (реєстрація суб'єктів господарювання, аудит діяльності, контроль за виконанням чинного законодавства)*. Вона передбачає спрощення умов реєстрації, перевірки діяльності сільськогосподарських кооперативів і дотримання чинного законодавства їх членами, насамперед, скорочення кількості реєстраційних документів і термінів їх отримання (подання лише загальних даних щодо членів кооперативів, установчого договору та статуту з мінімальним терміном їх обробки).

На нашу думку, всі вищезазначені заходи сприятимуть, насамперед, вирішенню будь-яких спірних питань щодо фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Висновки. Таким чином, у результаті ретроспективного та перспективного аналізу розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні нами встановлено, що:

1. Дана категорія передбачає систему об'єднань вищевказаних структур, утворених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб його членів;

2. До основних етапів розвитку сільськогосподарської кооперації, відносяться періоди активної державної підтримки, або її відсутності. Це безпосередньо вплинуло на підвищення, чи зниження ефективності діяльності вищевказаних господарюючих суб'єктів.

3. Існують окремі проблеми в створенні та функціонуванні сільськогосподарських кооперативів. Так, основними з них є не узгодженість умов і черговості надання послуг їх членам та статусу неприбутковості цих структур.

4. Основними проблемами забезпечення ефективного розвитку, насамперед, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є: відсутність стратегічних і пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на макро рівні й не зацікавленістю аграріїв у кооперації в цілому; не забезпечення освітньою та організаційною діяльністю приватних структур і зацікавлених у створенні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів суб'єктів тощо.

5. Забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів можливо лише за умови розробки та реалізації відповідної Державної цільової програми, яка повинна базуватися, передусім, на популяризації обслуговуючої кооперації в селах за всіма напрямками виробництва товарів і надання послуг.

Вважаємо, що вищевказані результати дослідження забезпечать розробку ефективних заходів розвитку різних напрямів фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських кооперативів та її своєчасну диверсифікацію з врахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників.

Література:

1. Бабаєв В.Ю. Державне регулювання розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 25.00.02 – “Механізми державного управління” / В.Ю. Бабаєв. – Харків, 2007. – 19 с.
2. Гаєцька-Колотило Я.З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 – “Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право” / Я.З. Гаєцька-Колотило. – К., 2003 – 18 с.
3. Господарський кодекс України: за станом на 22 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2010. – 564 с. – (Бібліотека офіційних видань).
4. Земельний кодекс України: за станом на 7 лип. 2011 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2011. – 318 с. – (Бібліотека офіційних видань).
5. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В.В. Зіновчук. – [2. вид., доп. і перероб.] – К.: Логос, 1996. – 224 с.
6. Історія кооперативного руху / [Бабенко С.Г. та ін.], Львівська комерційна академія. – Львів: Ін-т українознавства НАН України, 1995. – 412 с.
7. Кооперативне право. Підруч. / [За ред. чл.-кор. НАН України В.І. Семчика]. – К.: Ін-Юре, 1998. – 336 с.
8. Пантелеймоненко А.О. Становлення і розвиток кооперативних організацій аграрного сектору України (друга половина XIX – початок XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.01 – “Економіка теорія та історія економічної думки” / А.О. Пантелеймоненко. – К., 2009. – 54 с.
9. Податковий кодекс України: за станом на 23 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2010. – 544 с. – (Бібліотека офіційних видань).

10. Про кооперацію: Закон України за станом на 04.07.2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2013. – 413 с. – (Бібліотека офіційних видань).
11. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України за станом на 20.11.2012 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2012. – 261 с. – (Бібліотека офіційних видань).
12. Сільське господарство України 2012: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.
13. Цивільний кодекс України: за станом на 21 лют. 2012 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2012. – 53 с. – (Бібліотека офіційних видань).